

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ

الرَّحِيمِ

دانشکده صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد ارتباطات (گرایش ژورنالیسم)

تحلیل گفتمان سخنرانی های محمود احمدی نژاد رئیس جمهور ایران در
مجمع عمومی سازمان ملل متحد طی سالهای ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ با
رویکرد دیپلماسی عمومی

دانشجو:

کیواندخت کیوانی

استاد راهنما:

دکتر محمد قلی میناوند

استاد مشاور :

دکتر سید بشیر حسینی

بهار ۱۳۹۱

چکیده

عرصه دیپلماسی و سیاست خارجی عرصه تصمیم سازی و کنش و واکنش حرفه ای و آزمون و خطاهای مکرر است. در چنین بستری بازیگران در پی کسب منفعت و فرصت و دفع زیان و تهدیدند. در این میان بازیگران عرصه سیاست می کوشند با برقراری ارتباط مناسب با مخاطبان در عرصه های بین المللی، افکار عمومی را اقناع و اهداف سیاست خارجی خود را محقق سازند. تریبون رسانه ای سازمان ملل امروزه یکی از ابزارهای انتقال پیامهای دیپلماتیک است که محمود احمدی نژاد در طول دوران ریاست جمهوری خود از آن سود جسته است. نوع گفتمان احمدی نژاد همواره دالهایی را شامل شده که انتشار آن چه از این تریبون چه رسانه های دیگر واکنش های داخلی و جهانی را به دنبال داشته است. در این تحقیق تلاش بر این است تا دالهای مرکزی پیامهای دیپلماتیک احمدی نژاد از این تریبون از دریچه دیپلماسی عمومی تحلیل گفتمان شود. به این منظور سه متن سخنرانی انتخاب و در مرحله توصیف یک رشته اطلاعات در قالب تعریف کارویژه هایی مانند سبک واژگانی، فاعلان مطرح، دلالتهای ضمنی، سوگیری، غیرسازی و استنادات از هر یک از متن ها استخراج شد. سپس با توجه به بستر و زمینه های خارج از بافت گفتمان، اطلاعات متن و فرامتن به دست آمد و در مرحله تفسیر مؤلفه های گفتمانی، رابطه میان متن و گفتمان جاری مورد سنجش قرار گرفت. در نهایت با بررسی رابطه گفتمان موجود و ساختار کنونی حاکم بر عرصه های داخلی و بین المللی، تلاش شد تا نظم گفتمانی احمدی نژاد تبیین و در یک کلام تحلیل شود. بررسی جمیع اطلاعات در سه مرحله نشان داد دال های مرکزی گفتمان احمدی نژاد در هر سه سخنرانی مورد بررسی، بر محور موعودگرایی و بهره مندی ایران از ظرفیت بالقوه اصلاح و مدیریت امور جهان متمرکز بوده است و از منظر مقوله کانترهژمونی نیز وی کوشیده است تا هژمونی آمریکا و قدرتهای غربی را به چالش بکشد.

واژگان کلیدی: تحلیل گفتمان، دیپلماسی عمومی، احمدی نژاد، مجمع عمومی سازمان ملل،

موعودگرایی

عنوان	صفحه
فصل یک کلیات تحقیق	
۱-۱ طرح مسئله	۲
۱-۲ ضرورت و اهمیت تحقیق.....	۴
۱-۳ اهداف تحقیق	۶
۱-۴ سئوالات صلی تحقیق	۷
۱-۵ فرضیات تحقیق	۷
۱-۶ تعریف نظری مفاهیم	۷

فصل دوم : مبانی نظری پژوهش

۲-۱ تحقیقات پیشین.....	۱۷
۲-۲ چارچوب نظری پژوهش	۲۵
۲-۲-۱ هویت سازی، مفهوم خود و دیگری	۲۵
۲-۲-۲ سوگیری علت وجود خود و ودیگری	۲۷
۲-۲-۳ ایدئولوژی به مثابه عقل سلیم	۳۰
۲-۳ نظریه های مربوط به موضوع تحقیق.....	۳۴
۲-۳-۱ نظریه دیپلماسی عمومی	۳۴
۲-۳-۱-۱ اهمیت دیپلماسی عمومی	۴۰

- ۴۲..... ۲-۳-۱-۲ مخاطبان دیپلماسی عمومی
- ۴۳..... ۲-۳-۱-۳ ابزارهای دیپلماسی عمومی
- ۴۵..... ۲-۳-۱-۴ بازیگران عرصه دیپلماسی عمومی
- ۴۶..... ۲-۳-۱-۵ شرایط تحقق یک دیپلماسی عمومی موفق
- ۴۷..... ۲-۳-۱-۶ ارزیابی دیپلماسی عمومی
- ۴۸..... ۲-۳-۱-۷ قدرت نرم تبلیغات روابط فرهنگی
- ۵۶..... ۲-۳-۲ نظریه تحلیل گفتمان انتقادی
- ۵۷..... ۲-۳-۲-۱ پنج ویژگی مشترک
- ۶۰..... ۲-۳-۲-۲ تفاوت این رویکردها با یکدیگر
- ۶۱..... ۲-۳-۲-۳ تحلیل گفتمان انتقادی فرکلاف
- ۶۳..... ۲-۳-۲-۴ مدل سه بعدی فرکلاف
- ۶۶..... ۲-۳-۲-۵ رخدادهای ارتباطی و نظم گفتمانی
- ۶۸..... ۲-۳-۲-۶ گفتمان ایدئولوژی و هژمونی

فصل سوم : روش پژوهش

- ۷۳..... ۳-۱ روش تحلیل گفتمان
- ۹۰..... ۳-۲ انتخاب دوره های زمانی سخنرانی احمدی نژاد
- ۹۱..... ۳-۳ نحوه طبقه بندی داده ها در هر دوره

- ۳-۴ جامعه تحقیق ۹۵
- ۳-۵ نمونه گیری و حجم نمونه ۹۶
- ۳-۶ روش و ابزار گردآوری اطلاعات ۹۶
- ۳-۷ اعتبار و روایی ۹۶
- ۳-۸ پایایی ۹۸

فصل چهار : یافته های پژوهش

- ۴-۱ بررسی متن سخنرانی اول احمدی نژاد در سال ۱۳۸۷ ۱۰۱
- ۴-۱-۱ متن سخنرانی احمدی نژاد در مجمع عمومی در سال ۱۳۸۷ ۱۰۳
- ۴-۱-۲ اطلاعات استخراج شده متن اول ۱۱۲
- ۴-۱-۳ تحلیل اطلاعات متن و فرا متن ۱۲۱
- ۴-۲ بررسی سخنرانی دوم احمدی نژاد در سال ۱۳۸۸ ۱۲۸
- ۴-۲-۱ متن سخنرانی احمدی نژاد در مجمع عمومی در سال ۱۳۸۸ ۱۳۱
- ۴-۲-۲ اطلاعات استخراج شده متن دوم ۱۴۰
- ۴-۲-۳ تحلیل اطلاعات متن و فرامتن ۱۵۶
- ۴-۳ بررسی سخنرانی سوم احمدی نژاد در سال ۱۳۸۹ ۱۶۸
- ۴-۳-۱ متن سخنرانی سوم احمدی نژاد در سال ۱۳۸۹ ۱۶۹

۱۸۰..... ۴-۳-۲ اطلاعات استخراج شده متن سوم

۱۹۱..... ۴-۳-۳ تحلیل اطلاعات متن و فرا متن

فصل پنجم : نتیجه گیری

۲۰۳..... ۵-۱ تحلیل عمیق تر داده ها

۲۰۸..... ۵-۱-۱ وجوه افتراق

۲۰۸..... ۵-۱-۲ جان مایه یا تفسیر

۲۰۹..... ۵-۲ تبیین

۲۱۰..... ۵-۲-۱ رویکرد دیپلماسی عمومی و ویژگی سیاست خارجی احمدی نژاد

۲۱۴..... ۵-۲-۲ رویکرد ایدئولوژی دینی حاکم بر گفتمان احمدی نژاد

۲۱۴..... ۵-۲-۲-۱ مولفه های گفتمان ادیان الهی

۲۱۶..... ۵-۲-۲-۲ موعود گرایی دریاچه ورود به عرصه جهانی شدن

۲۱۸..... ۵-۲-۲-۳ بررسی گفتمان موعودگرایی در نظام معنایی ذهنیت اجتماعی ایران

۲۱۸..... ۵-۲-۲-۴ الگوی عصر حضور

۲۲۱..... ۵-۲-۳ رویکرد دیپلماسی عمومی و گفتمان کانترهژمونی

۲۲۲..... ۵-۲-۳-۱ آموزه های هژمونی و ضد هژمونی

۲۲۳..... ۵-۲-۳-۲ رویکرد احمدی نژاد در پیشبرد دیپلماسی عمومی با گفتمان ضد هژمونیک

۲۲۴..... ۵-۳ پیشنهادهایی برای تحقیقات آینده

۲۲۵..... ۴-۵ محدودیت های پژوهش

۲۲۶..... فهرست منابع و مآخذ

فهرست جداول

- جدول ۱-۲ انواع سوگیری از نگاه مک کوئیل ۲۸
- جدول ۱-۳ ویژگیهای صوری و ارزشهای تجربی ۷۵
- جدول ۱-۴ مهمترین دالهای گفتمانی در متن سخنرانی سال ۱۳۸۷ ۱۲۶
- جدول ۲-۴ مهمترین دالهای گفتمانی در متن سخنرانی سال ۱۳۸۸ ۱۶۶
- جدول ۳-۴ مهمترین دالهای گفتمانی در متن سخنرانی سال ۱۳۸۹ ۱۹۹
- جدول ۱-۵ جمع بندی دالهای مشترک گفتمانی در متون سه سخنرانی ۲۰۴

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ طرح مسئله

امروزه تریبون مجمع عمومی سازمان ملل متحد جایگاهی است که سیاستمداران از آن به عنوان ابزار رسانه ای برای پیشبرد دیپلماسی عمومی^۱ دولتهای خود استفاده می کنند. دیپلماسی عمومی در جهان امروز به حربه ای کارآمد در دست دولتمردان جهان تبدیل شده است و جزئی لاینفک از سیاست محسوب می شود.

تغییر شرایط و مطرح شدن مولفه های جدید و تأثیر گذار در عرصه بین المللی باعث شده تا کشورها برای پیشبرد هرچه بهتر منافع ملی خود ابزارها و سیاست های جدیدی را تعریف کنند و به کار برند. در واقع انقلاب ارتباطات و گسترش وسایل ارتباط جمعی از یک طرف و فعال شدن بازیگران غیر دولتی مانند سازمان های غیر دولتی، نهادهای مدنی و شرکت ها منجر به نقش یافتن بیش از پیش افکار عمومی به عنوان یکی از ارکان مهم در تصمیم گیری های کشورها در حوزه های گوناگون شده است. بنابراین کشورها نمی توانند همچون گذشته تنها بر تبادلات بین دولتی خود در قالب دیپلماسی سنتی تکیه کنند. اینکه یک کشور چگونه در رسانه های جهانی تصویر و توصیف می شود، چگونه بحرانی را که توسط رسانه ها پوشش داده شده مدیریت می کند و اینکه مقام ها و کارگزاران رسمی یک کشور با افکار عمومی جهانی و دولت ها چگونه تعامل می کنند از جمله عوامل تعیین کننده ارزیابی دیپلماسی عمومی هستند.

^۱ Public Diplomacy

هرچند وزرای خارجه و دیپلمات‌ها نقش بسیار مهمی در پیشبرد دیپلماسی عمومی ایفا می‌کنند، اما دیپلماسی عمومی منحصرًا گفت و گوی دیپلمات‌ها با مردم کشورهای دیگر نیست، بلکه شامل استفاده نظام مند از پتانسیل افکار عمومی و تأثیر آن بر تصمیم سازان و تصمیم گیران نیز می‌باشد. (هادیان، احدی، ۱۳۸۸)

در این دیپلماسی که بخش دولتی و بخش خصوصی همراه با یکدیگر عمل می‌کنند، تلاش عمده سیاست گذار ارتباط با مخاطب عام و افکار عمومی است که بتواند پیام مورد نظر خود را منتقل کرده و بر تصمیم سازان تأثیر مطلوب را بر جا بگذارد. همان طور که پیشتر ذکر شد در برهه کنونی تریبون سازمان ملل نیز به ابزاری برای پیشبرد اهداف دیپلماسی عمومی کشورها تبدیل شده است و رهبران کشورها با حضور در نیویورک که شهری بین المللی محسوب می‌شود، فرصت را مغتنم می‌شمارند تا با نخبگان اقشار مختلف، رسانه های داخلی و بین المللی و مسئولین و مقامات کشورهای دیگر ارتباط برقرار کرده و برای تبیین مواضع کشورهای خود با این طیف ها گفتگو کنند چرا که حضور در این عرصه موجب می‌شود پیام از حوزه ملی و منطقه ای به مرحله بین المللی گام نهد و بار و پتانسیل جهانی در خود داشته باشد.

محمود احمدی نژاد نیز از همان نخستین سال تصدی سمت ریاست جمهوری ایران در سال ۱۳۸۴ در تمامی نشست های سالانه مجمع عمومی سازمان ملل متحد شرکت کرده و به سخنرانی پرداخته است. گفتمان احمدی نژاد از زمان تصدی سمت ریاست جمهوری گفتمانی خاص و منحصر به فرد بوده است. این گفتمان چه در هنگام اظهار نظر در خصوص مسائل داخلی و چه در باب مسائل سیاست خارجی در داخل کشور؛ بازخوردها و پیامدهای متفاوت و قابل بحثی را پیش کشیده است که بحث درباره آنها مورد نظر این تحقیق نیست. بلکه مسئله این تحقیق موشکافی و تحلیل گفتمان احمدی نژاد با رویکرد دیپلماسی عمومی از تریبون مجمع عمومی سازمان ملل متحد است؛ این که متن زمینه یا مولفه های گفتمان ایدئولوژیک محمود احمدی نژاد رئیس جمهور در توصیف سیاست خارجی و دیپلماسی عمومی دولت جمهوری اسلامی ایران از طریق تریبون رسانه ای مجمع عمومی

سازمان ملل چه بوده است و این که رابطه میان مولفه های گفتمانی احمدی نژاد در سخنرانی های ارائه شده و مفصل بندی گفتمان و ادبیات جدید وی بررسی شود.

در این میان مسئله مورد توجه برای من بررسی این نظم گفتمانی در عرصه دیپلماسی عمومی بود. زیرا به نظر می رسید رسانه های جهان برای شنیدن این سخنان و متعاقب آن موضع گیری گسترده در قبال آن و پوشش خبری این رویداد گوش تیز کرده اند و پس از هر سخنرانی ایشان موجی از واکنشها بولتن های خبری جهان را فرا می گرفت.

در عین حال این گفتمان تازه از سوی برخی محافل و حتی شخص ایشان به تدریج به نوعی بدعت تازه در عرصه سیاست خارجی لقب می گرفت. به ویژه آن که در ابعاد سیاست خارجی و تریبونهای بین المللی نقطه نظراتی را مطرح می ساخت که پیشتر از زبان سیاستمداری در این تریبون شنیده نشده بود و در برخی موارد "تابو" محسوب می شد.

این بود که کنجکاو شدم دریابم سخنرانی های احمدی نژاد در مجمع عمومی سازمان ملل از چه نظم گفتمانی والگویی ایدئولوژیک پیروی می کند و بطور اخص در این سه دوره خاص چه وجوه اشتراک و افتراقی در تصویر کلی آن نهفته است.

جهت فهم این مسئله تلاش کرده ام متن سخنرانی های آقای احمدی نژاد را در تریبون مجمع سازمان ملل متحد با رویکرد تحلیل گفتمان در هر سه دوره مورد بررسی قرار دهم و مولفه های گفتمانی آن را بازنشاسایی کنم.

۱-۲ ضرورت و اهمیت تحقیق

امروزه با توجه به امکانات وسیع رسانه ای و فناوری پیشرفته ارتباطاتی غرب که تلاش می کند انحصار غول بنگاههای رسانه ای خود را بر جهان تحمیل کند، تریبون مجمع عمومی سازمان ملل متحد از منظر دیپلماسی عمومی اهمیت رسانه ای زیادی پیدا کرده است. رویکرد گسترده استکبار

غرب به جنگ نرم در عصر حاضر بر کسی پوشیده نیست و تردیدی وجود ندارد مهمترین ابزار راه اندازی جنگ نرم همان رسانه است.

غریبها در عرصه این جنگ نرم افزون بر انحصار رسانه ای، رویکرد دیپلماسی رسانه ای^۲ را به عنوان ابزاری برای تحقق اهداف استیلا طلبانه خود به خدمت گرفته اند. بنابراین درجهانی که دیگر کشورهای جهان از هر طرف خود را آماج حملات این جنگ نرم می بینند، تریبون مجمع عمومی به عنوان یک ابزار رسانه ای قدرتمند برای کشورهای جهان سوم به منظور رساندن پیامهای این کشورها به گوش مردمان جهان اهمیت پیدا می کند.

غرب همواره جمهوری اسلامی ایران را از زمان بنیانگذاری آن در سال ۱۹۷۹ به مثابه مشوق رادیکالیسم اسلامی دانسته که به نقد امپریالیسم غرب می پردازد و تلاش می کند در برابر هژمونی آمریکا بایستد. در هر حال به نظر می رسد ایران به نوعی در حال به دست آوردن اعتبار و حمایت در میان جمع کثیری از ملل جهان به عنوان یک وزنه تعادل جهانی در برابر هژمونی آمریکاست.

نشست های مجمع عمومی سازمان ملل پوشش رسانه ای گسترده ای دارد و سخنرانی های مقامات و سران کشورها با توجه به تحولات روز جهانی با حساسیت خاصی پیگیری و پخش می شود. مخصوصا با توجه به سیر تحولات شگرف سیاسی اجتماعی و اقتصادی سالیان اخیر اعم از بروز بحران اقتصادی جهانی، اوضاع خاورمیانه، تجاوزات نظامی رژیم صهیونیستی و موضوع هسته ای ایران، سخنرانی ها و موضع گیری های سران کشورها در مجمع عمومی بسیار مورد توجه و زیر ذره بین افکار عمومی جهان قرار می گیرد.

به استثنای تحولات جهانی و اهمیت استراتژیک کشورها، یکی دیگر از عواملی که موجب می شود اظهارات و موضع گیری سران کشورها در این مکان در کانون توجه افکار عمومی و پوشش رسانه ای جهان قرار گیرد، خود شخصیت ها و ویژگی های سران کشورهاست.

² Media Diplomacy

این نکته بر کسی پوشیده نیست که شخص محمود احمدی نژاد به علت موضع گیری های خاص و منحصر به فردی که به ویژه در خصوص مسائل خارجی اتخاذ کرده است، در زیر ذره بین نه تنها افکار عمومی بلکه نظامهای سیاسی جهان قرار دارد و خواه ناخواه به شخصیت معروفی تبدیل شده است. از مهمترین این موضع گیری ها که بازتابی جهانی داشت، نفی هولوکاست یا لزوم محو اسرائیل از نقشه جهانی است. همچنین سخنان وی در باب ارائه برنامه هایی برای مدیریت جهان، موجب می شود گوشهای زیادی برای شنیدن سخنان و اظهارات احمدی نژاد تیز شود. حال اگر این سخنان از تریبون مجمع عمومی بیان شود، پوشش رسانه ای آن چندین برابر خواهد شد، کما اینکه قبل از سخنرانی وی نیز هر بار گمانه زنی های زیادی در محافل رسانه ای به راه افتاده است. در هر حال با توجه به مهجور ماندن حوزه تحقیقی تحلیل گفتمان سخنرانی های مقامات مهم داخل و خارج کشور در ادبیات ارتباطات ایران و نیز لزوم بررسی نحوه استفاده رئیس جمهور از تریبون رسانه ای مجمع عمومی سازمان ملل برای پیشبرد اهداف دیپلماسی عمومی کشور انجام این گونه تحقیقات ضروری به نظر می رسد.

۱-۳ اهداف تحقیق

اهداف این تحقیق را می توان در قالب موضوعات زیر بیان کرد:

هدف اصلی: تحلیل مضامین و مولفه های گفتمان ایدئولوژیک محمود احمدی نژاد رئیس جمهور به منظور پیشبرد سیاست خارجی دولت جمهوری اسلامی ایران از طریق تریبون رسانه ای مجمع عمومی سازمان ملل با رویکرد دیپلماسی عمومی.

هدف فرعی: درک نسبت نظم گفتمانی احمدی نژاد در متن هر سه سخنرانی مورد بررسی در مجمع عمومی سازمان ملل متحد.

۱-۴ سئوالات اصلی تحقیق

۱- سبک نظام واژگانی، قطب بندی (غیرسازی) و دلالت های ضمنی به کار رفته در هر یک از

سخنرانی های احمدی نژاد در مجمع عمومی سازمان ملل در سالهای ۱۳۸۷، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹

چه بوده است؟

۲- چه تصویری از فاعلان سیاسی در این سخنرانی ها ساخته شده است؟

۳- مولفه های مشترک و غیرمشترک این سه سخنرانی در حوزه گفتمانی و دیپلماسی عمومی

کدامند؟

۴- دال های مرکزی این سخنرانی ها در حوزه دیپلماسی عمومی کدامند؟

۱-۵ فرضیات تحقیق

تحقیق اکتشافی است و از هیچ فرضیه ای استفاده نمی شود.

۱-۶ تعریف نظری مفاهیم

گفتمان: واژه گفتمان در زبان فارسی برابر نهاده ای است برای واژه دیسکورس

(discourse) که دارای ریشه ای لاتین به معنی مکالمه و همکلاسی است. این واژه در سیر تکامل

خود به پیکره ای منسجم و معقول از گفتار و نوشتار نیز اطلاق شده است. این واژه در زبان فارسی از

ترکیب مصدر مرخم گفتن «گفت» و پسوند «مان» ساخته شده است که در واقع با اضافه شدن پسوند

«مان» به «گفت» از یک سو و «گفتن»، از معنای عام و معمولی خود خارج و آماده پذیرش معنای

خاص خود می شود و از سوی دیگر، این ترکیب خود به اسم «ذات» تبدیل می شود. به عبارت دیگر،

این ترکیب با تبدیل شدن به اسم ذات به چیزی اطلاق می گردد که تحقق خارجی دارد. گفتمان در

گستره مفهومی خود، به ویژه در بیان غیر فنی، صرفاً به مفهوم «صحبت»، «مکالمه» یا «گفت و گو»

است که گاه به طور تلویحی بیان‌گر نوعی هدف آموزشی و تعلیمی نیز هست. از این رو، خطابه، موعظه، سمینار، سخنرانی و رساله را می‌توان نوعی گفتمان، به معنای عام کلمه، به حساب آورد. گفتمان در معنای فنی، علمی و زبان‌شناسانه آن برای اولین بار در اواسط دهه ۱۹۶۰ توسط اندیشمند معروف فرانسوی امیل بنونیست (Emile Beneveniste) به کار گرفته شد. (فرقانی، ۱۳۸۲)

نظم گفتمان: هر نهاد یا گروه اجتماعی دارای چارچوبی برای تعامل کلامی است که هنجارهای ویژه‌ای در باب چگونگی سخن گفتن، کیستی سخنوران و روابط میان مشارکین را برای اعضای گروه تجویز می‌کند که میشل فوکو^۳ از آن اصطلاحاً با عنوان "نظم گفتمان" یاد می‌کند. این هنجارها ایدئولوژیک بوده و بر پایه حفظ و بقای نهاد یا گروه مذکور بنا شده‌اند. به عنوان مثال گفتمان اصولگرایی در ایران، یک نظم گفتمانی دارد که بر پایه ایدئولوژی‌ها و منافع خود دایره واژگانی "استکبار جهانی"، "صهیونیسم"، "ولایت"، "لیبرال‌ها" و غیره را در بازنمایی رویدادهای مربوط به آن به کار می‌برد و در نقطه مقابل، گفتمان اصلاح طلبی از واژه‌های "دمکراسی"، "آزادی بیان"، "تمامیت خواهی" و غیره به وفور استفاده می‌کند. هر دو گفتمان قطعاً بر پایه رویکردهایی از قبیل غیر سازی، طبیعی سازی و... استوارند تا از طریق آن به هویت سازی برای اعضای خود پرداخته و جهان را آن گونه که بقای آنها را تضمین می‌کند در ذهن مریدان بازنمایی کنند و بدین جهت برخی تصاویر خود ساخته را بدیهی انگاشته و از دسترس پرسش و نقد دور می‌سازند. "هر نظم گفتمانی نیز در درون خود از چند صورت بندی ایدئولوژیک - گفتمانی تشکیل شده که یکی از این صورت بندی‌ها مسلط و بقیه در حاشیه هستند." (فرکلاف، ۱۳۷۹، ص ۶۲). به صورت بندی مسلط، اصطلاحاً متن گفتمان می‌گویند.

ایدئولوژی: استوارت هال^۴ ایدئولوژی را به مثابه "چارچوب‌هایی ذهنی مانند زبان‌ها، مفاهیم، مقوله‌ها، تصورات و سیستم‌های بازنمایی" تعریف می‌کند که گروه‌های مختلف برای فهم و توضیح عملکرد جامعه از آن استفاده می‌کنند. مهم‌تر این که ایدئولوژی‌ها همچون سیستم‌های

^۳ Michel Foucault

^۴ Stuart Hall

نمادین اندیشه برای سامان دهی، حفظ و تثبیت شکل های خاصی از روابط قدرت کارکرد دارند. مفهوم ایدئولوژی را می توان جهت ارجاع به شیوه هایی که طی آن معنا در شرایط خاص به خدمت استقرار و حفظ روابط قدرت در می آید، به کار گرفت، روابطی که به گونه ای نظام مند نامتقارن است و تامسون آن را روابط سلطه می نامد. تامسون^۵ ایدئولوژی را به طور کلی "معنا در خدمت قدرت" می داند. (تامسون، ۱۳۷۸، ص ۸) فرکلاف در رویکرد تحلیل گفتمان انتقادی خود، ایدئولوژی را "ساخت های معنایی" می داند که در تولید، بازتولید و تغییر روابط نابرابر قدرت نقش دارند. (فرکلاف، ۱۹۹۲). وی با توجه به رابطه دیالکتیکی بین ساختارهای خرد گفتمان یا همان ویژگیهای زبان شناختی و ساختارهای کلان جامعه، معتقد است با وجود این که ساختارهای کلان ساختارهای خرد را تعیین می کنند، ساختارهای گفتمانی نیز ساختارهای ایدئولوژیکی را بازتولید می نمایند.

ایدئولوژی در نظر آلتوسر^۶ دارای سه ویژگی عمده است: ۱. ایدئولوژی مظهر روابط خیالی با شرایط واقعی افراد است. ۲. ایدئولوژی ماهیتی مادی دارد یعنی همواره در کردارها و عملکردهای دستگاه ایدئولوژیک وجود دارد. ۳. ایدئولوژی سوژه ها را فراهم می کند. آلتوسر می گوید ایدئولوژی جهان واقعی را بازنمایی نمی کند بلکه روابط نوع بشر با جهان واقعی یا دریافتشان از شرایط واقعی هستی را بازنمایی می کند. در واقع ما شاید نتوانیم جهان واقعی را به صورت مستقیم بشناسیم. آنچه ما می شناسیم همیشه بازنمایی هایی از این جهان است یا بازنمایی هایی از روابط مان با این جهان. (ولی زاده، ۱۳۸۵، صص ۴۳-۴۲).

از دیدگاه آلتوسر انسان ها از طریق یا با واسطه ایدئولوژی با شرایط واقعی هستی خود ارتباط دارند. به اعتقاد وی ایدئولوژی مجموعه ای ایستا از عقاید اعمال شده بر طبقه فرودست توسط طبقات حاکم نیست، بلکه روندی پویاست که پی در پی در عمل بازتولید و بازسازی می شود. در عمل یعنی این که مردم فکرمی کنند و خود و روابط شان با جامعه را می فهمند. ایدئولوژی آنها را هدایت می کند تا خود را به عنوان عواملی ببینند که سرنوشت خود را تعیین می کنند. بر اساس این استدلال ایدئولوژی به این علت ضرورت دارد که دولت و سرمایه دار باید بتواند بدون خطر انقلاب

⁵ Thompson

⁶ Althusser

خود را بازتولید کنند. به نظر آلتوسر ایدئولوژی مسلط، آنچه را سیاسی، نسبی و متغیر است به چیزی تبدیل می کند که به نظر می رسد "طبیعی"، "جهانشمول" و "ابدی" باشد.

دیپلماسی: دیپلماسی هنر و فن اداره سیاست خارجی، تنظیم روابط بین المللی و حل و فصل اختلافات بین المللی از شیوه های مسالمت آمیز تعریف می شود. همچنین می توان دیپلماسی را دانش ارتباط میان سیاست مداران و سران کشورهای جهان دانست. اقناع مهم ترین ابزار و دستاورد دیپلماسی است (طلوعی، ۱۳۸۵: ص ۴۷۱). دیپلماسی وسیله ای است که سیاست خارجی با استفاده از آن به جای جنگ، از راه توافق به هدف های خود می رسد و بر اساس این تعریف آغاز جنگ، شکست دیپلماسی است ولی گروهی بر این عقیده اند که دیپلماسی در دوران جنگ و پس از آن نیز می تواند دوام داشته باشد.

در بسیاری از مواقع دیپلماسی تنها یکی از ابزارهای سیاست خارجی در میان دیگر عوامل (اقتصادی، نظامی و فرهنگی) به شمار می رود، اما در روند بهره گیری از حربه های اقتصادی فرهنگی و حتی نظامی نیز کاربرد دارد.

دیپلماسی عمومی: عبارت «دیپلماسی عمومی» در حوزه مطالعات روابط بین الملل اصطلاحی است که در دهه ۱۹۶۰ عمدتاً برای توصیف جنبه های جدید دیپلماسی بین الملل رایج شد. اصطلاح دیپلماسی عمومی نخستین بار در سال ۱۹۶۵ در آمریکا توسط ادموند گولین^۷، رئیس مدرسه «حقوق و دیپلماسی فلچر» در دانشگاه «تافتز» به کار گرفته شد و عبارت است از ارتباطات معطوف به منافع ملی یک کشور از طریق ارتباط با مردم خارج از مرزهای جغرافیایی. با این تعریف، مسائلی از قبیل اعزام دانشجویان به خارج، پذیرش بورس های تحصیلی، خبرنگاران اعزامی، فرایند ارتباط میان فرهنگی، برگزاری انواع جشنواره های هنری، همایش ها و سمینارهای فرهنگی و پخش برنامه های صوتی و تصویری و حتی ایجاد سایت های اینترنتی همه و همه در حوزه دیپلماسی عمومی قابل بحث می باشد. در فرهنگ واژگان روابط بین الملل وزارت خارجه آمریکا در سال ۱۹۵۸ در تعریف دیپلماسی عمومی آورده شده: «دیپلماسی عمومی به برنامه های تحت حمایت دولت اشاره دارد که هدف از آنها

⁷ Admond Gulion

اطلاع رسانی و یا تحت تأثیر قرار دادن افکار عمومی در کشورهای دیگر است. (هادیان، احدی، ۱۳۸۸)

هژمونی^۸ (سلطه، تفوق، استیلا): از واژه هژمون یونانی به معنی رئیس یا فرمانروا گرفته شده و اشاره دارد به تسلط یا تفوق یک کشور بر کشورهای دیگر از طریق دیپلماسی یا تهدید به اطاعت یا پیروزی نظامی. معهدا این واژه اغلب به مفهوم مورد نظر آنتونیو گرامشی^۹ (۱۸۹۱-۱۹۳۷) متفکر مارکسیست و نویسنده ایتالیایی به کار می رود که دلالت بر تسلط و استیلا یکی طبقه، نه فقط از جنبه اقتصادی بلکه از تمام جنبه های اجتماعی و سیاسی و ایدئولوژیک دارد که کارش فراهم کردن موجبات رضایت طبقه تحت سلطه است. گرامشی اعتقاد دارد که این سلطه نمی تواند کامل باشد زیرا عقل سلیم که ناشی از تجربه زندگی است به طبقه کارگر نوعی آگاهی می بخشد که نقطه مقابل آن نوع آگاهی است که طبقه سرمایه دار بر آنها تحمیل می کند. به نظر گرامشی اگر این آگاهی انقلابی توسط روشنفکران تقویت شود، به صورت یک نیروی کارآمد در می آید.

مفهوم ضد هژمونی: گرامشی ضد هژمونی را به مفهوم ایدئولوژی انقلابی و روانی - فرهنگی مطرح می کند که روشنفکران طبقه تحت استثمار به منظور سرنگونی نظام سرمایه داری حاکم و جانشین کردن آن با سوسیالیسم دمکراتیک تولید می کنند. گرامشی استدلال می کند این ایدئولوژی ها باید دیدگاهی ضد هژمونیک، در نهادهای ضد سلطه طبقه حاکم ایجاد کنند و توده ها را برای آغاز یک انقلاب جهان شمول از طریق سرنگونی فرهنگی بدون استفاده از خشونت رهبری کنند. (1984, Boggs). گرچه گرامشی مفهوم ضد هژمونی را در ساختار جنبش کارگری ایتالیا و اروپای غربی در دهه های ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ به کار می گیرد، ولی در سال های بعد از جنگ جهانی دوم متفکران متعددی آن را در حوزه های مختلف به کار گرفتند.

⁸ Hegemony

⁹ Gramsci